

KOMUNIZM W BIBLIOGRAFICZNYCH BAZACH DANYCH NAUK ŚCISŁYCH

PIOTR DASZKIEWICZ
(Paris)¹

Słowa kluczowe: bazy danych, nauki ścisłe, komunizm

Key words: data bases, exactes sciences, communism

Abstrakt: Piotr Daszkiewicz, KOMUNIZM W BIBLIOGRAFICZNYCH BAZACH DANYCH NAUK ŚCISŁYCH, „PORÓWNANIA” 7, 2010, Vol. VII, s. 197-204, ISSN 1733-165X. W artykule przedstawiono rezultaty poszukiwań i analizę odpowiedzi na hasło „komunizm” w bazach danych nauk ścisłych *ISI Web of Knowledge (Zoological Records, Biological Abstracts, Medline, Web of Science)*. Kryterium temu odpowiada w sumie 3007 publikacji. Przeprowadzono analizę zawartości informacji na temat komunizmu, grupując poruszane zagadnienia w bloki tematyczne: problemy sanitarne (większość rezultatów) i ekologiczne, historia nadużywania psychiatrii dla represji politycznych, choroby komunistycznych przywódców, badania mózgu Lenina, komunistyczne represje jako charakterystyczny element biografii naukowców, historia lisenkizmu, dziwne doświadczenia jak np. próby krzyżowania człowieka z małpami czelkkształtnymi, analiza głodu jako strukturalnego problemu komunizmu, szpiegostwo i nauka, związki komunizmu z nazizmem. Zwrócono uwagę na stosunkowo mały udział publikacji dotyczących Polski (2,8%), jedynie 10 publikacji poświęconych jest Katyniowi.

Abstract: Piotr Daszkiewicz, COMMUNISM IN BIBLIOGRAPHIC SCIENTIFIC DATABASES, “PORÓWNANIA” 7, 2010, Vol. VII, p. 197-204, ISSN 1733-165X. The article presents the results of research and analysis of responses to the word “Communism” in the databases in the field of sciences as *ISI Web of Knowledge (Zoological Records, Biological Abstracts, Medline, Web of Science)*. In total, 3007 publications match this query. An analysis of information about the Communism was made. The issues have been grouped into several thematic blocks: health and ecological problems (most results), history of abuse of psychiatry for political repression, diseases of the communist leaders, research on the brain of Lenin, communist persecution as feature biographies of scientists, strange experiences as attempts hybridization of man with the monkeys, analysis of starvation as a structural problem of communism, espionage and science, relationship of Communism and Nazism. There were a few publications on Poland (2.8%); only 10 articles were devoted to the Katyn massacre.

¹ Correspondence Address: piotrdas@mnhn.fr

Zinformatyzowane bazy danych są dzisiaj podstawowym narzędziem pracy ludzi nauki. Zważywszy na ogromną i nadal wzrastającą liczbę czasopism i innych publikacji w biologii, medycynie, fizyce, chemii, bazy analizujące zawartość wielu tysięcy czasopism, pozwalają na śledzenia postępów badań w różnych dziedzinach nauk ścisłych. Jest to dzisiaj najczęściej używane, a prawdopodobnie nawet jedyne narzędzie poszukiwań bibliograficznych używane przez specjalistów z dziedzin nauk ścisłych.

Interesującym jest sprawdzenie odpowiedzi, jaką uzyskuje się po wpisaniu do podobnych baz słowa „komunizm”. W tym celu użyto portalu *ISI Web of Knowledge* grupującego następujące bazy danych: *Zoological Records*, *Biological Abstracts*, *Medline*, *Web of Science* (ta ostatnia baza danych obejmuje także publikacje z niektórych dziedzin nauk humanistycznych), analizując publikacje z ostatnich dwudziestu lat. Na zapytanie o „komunizm” uzyskuje się aż 3007 odpowiedzi. Zazwyczaj *ISI Web of Knowledge* podaje nie tylko opis bibliograficzny pracy, ale i jej krótkie streszczenie, a niekiedy nawet umożliwia dostęp do danego artykułu.

Zważywszy, że analizowane bazy danych obejmują także publikacje z dziedziny nauk medycznych (*Medline*), zrozumiałym jest, iż większość publikacji ze słowem kluczowym „komunizm” dotyczy problemów sanitarnych, systemu organizacji służby zdrowia w okresie komunizmu, jak i transformacji systemowej krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Problematyce tej poświęcone są zresztą liczne programy badawcze². W pracach tych widać swego rodzaju „powrót do normalności”, czyli powolne nawiązywanie do standardów zachodnich, zarówno w sposobie odżywiania się³, zmieniającym się stosunku do alkoholu i tytoniu i związanymi z tym zmianami w statystyce chorób układu krążenia⁴ czy poprawie samopoczucia mieszkańców Niemiec po zburzeniu muru berlińskiego⁵, jak i na przykład w dyskusji o prawach pacjenta⁶. Zmiany te są z zainteresowaniem obserwowane i komentowane, niekiedy zresztą bardzo krytycznie, by przytoczyć dyskusję prowadzoną w 2009 roku na łamach pisma *Lancet*, a zatytułowaną „Czy prywatyzacja zwiększa śmiertelność?”⁷

² Por. T.M. Cook, B.C. Kross, et al. (1999). „International Training and Research in Central and Eastern Europe: The University of Iowa model”. *Int J Occup Environ Health* 5(3): 234–236.

³ Por. S.J. Ulijaszek, S. Koziel (2007). „Nutrition transition and dietary energy availability in Eastern Europe after the collapse of communism”. *Economics & Human Biology* 5(3): 359–369.

⁴ Por. P. Neroth (2005). „Stubbing out communist habits”. *Lancet* 366(9480): 109–110.

⁵ Por. V Heon-Klin, E. Sieber, et al. (2001). „The influence of geopolitical change on the well-being of a population: The Berlin Wall”. *American Journal of Public Health* 91(3): 369–374.

⁶ Por. O. Dostal (2007). „Patient rights protection in the Czech Republic: challenges of a transition from Communism to a modern legal system”. *Med Law* 26(1): 75–84.

⁷ Por. C.J. Gerry, T.M. Mickiewicz, et al. „Did mass privatisation really increase post-communist mortality?” *Lancet* 375(9712): 371–371.

Stosunkowo liczne są publikacje poświęcone historii nadużywania psychiatrii dla potrzeb represji politycznych w ZSRR ale i innych krajach bloku komunistycznego⁸. Problem ten jest ważny nie tylko z historycznego punktu widzenia, ale również dlatego, iż dzisiaj „sowiecki model psychiatryczny” jest używany w celach represji politycznych i religijnych w Chinach. Stąd publikacje porównujące sowiecką i chińską psychiatrię⁹.

Odrębną kategorię publikacji stanowią artykuły poświęcone medycznemu spojrzeniu na postaci, które odegrały ważną rolę w historii komunizmu. Demencja Stalina¹⁰, jak i tajemnica choroby i śmierci Lenina¹¹, stały się w ostatnich latach przedmiotem psychiatryczno-neurologicznych analiz. Szereg prac poświęcono także historii badań mózgu Lenina i sylwetce Oskara Vogta (1870–1959), niemieckiego lekarza, któremu powierzono kierowanie tymi badaniami i poszukiwanie morfologiczno-anatomicznych „znaków genialności” w komórkach mózgowych wodza rewolucji¹². Prace nad *Panteonem* – kolekcją „mózgów wybitnych jednostek” i poszukiwania ich specyficzności, zapoczątkowane już w carskiej Rosji, ale szczególnie rozwijane w ZSRR, doczekały się kilku opracowań¹³.

Zainteresowania historyków medycyny dotyczą także postaci ważnych dla kultury w okresie komunizmu. Wspomnieć można choćby prace dotyczące „medycznych aspektów” życia Bertolda Brechta¹⁴ czy też twórczości Michała Bułhakowa (poświęcono mu aż 17 artykułów medycznych) lub Vladmira Nabokova (52 artykuły).

⁸ Por. R. van Voren, „Political Abuse of Psychiatry-An Historical Overview”. *Schizophrenia Bulletin* 36(1): 33–35 lub Spencer, I. (2000). „Lessons from history: the politics of psychiatry in the USSR”. *J Psychiatr Ment Health Nurs* 7(4): 355–361.

⁹ Por. J. Birley (2002). „Political abuse of psychiatry in the Soviet Union and in China: complexities and controversies”. *J Am Acad Psychiatry Law* 30(1): 136–144. ion and China: a rough guide for bystanders”. *J. Am. Acad. Psychiatry Law* 30(1): 145–147.

¹⁰ Por. V. Hachinski (1999). „Stalin’s last years: delusions or dementia?” *European Journal of Neurology* 6(2): 129–132.

¹¹ Por. E. Witztum, V. Lerner (2002). „[Enigma of Lenin’s illness]”. *Harefuah* 141(4): 395–398, 407 i Lerner V., Y. Finkelstein, et al. (2004). „The enigma of Lenin’s (1870–1924) malady.” *European Journal of Neurology* 11(6): 371–376.

¹² Por. G.W. Kreutzberg, I. Klatzo, et al. (1992). „VOGT, OSKAR AND VOGT,CECILE, LENIN BRAIN AND THE BUMBLEBEES OF THE BLACK-FOREST.” *Brain Pathology* 2(4): 363–371; Adrianov O.S., I.N. Bogolepova, et al. (1993). „Study of V.I. Lenin’s brain.” *Uspekhi Fiziologicheskikh Nauk* 24(3): 40–52. Bentivoglio M. (1998). „Cortical structure and mental skills: Oskar Vogt and the legacy of Lenin’s brain”. *Brain Research Bulletin* 47(4): 291–296 oraz White R.J. (2009). „Lenin’s brain”. *Journal of Neurosurgery* 110(6): 1327–1328.

¹³ Por. J. Richter (2007). „Pantheon of brains: The Moscow Brain Research Institute 1925–1936”. *Journal of the History of the Neurosciences* 16(1–2): 138–149 lub Vein A.A. and M.L.C. Maat-Schieman (2008). „Famous Russian brains: historical attempts to understand intelligence”. *Brain* 131: 583–590.

¹⁴ Por. A. Skrzepietz (2009). „Medical student Bertolt Brecht (1898–1956)”. *J Med Biogr* 17(3): 179–184.

Dowody represji pojawiają się w artykułach biograficznych licznych uczonych, m.in.: Vladimira Bekhtereva, jednego z najwybitniejszych rosyjskich neurologów¹⁵, Andrieja Tupolewa, jednego z twórców sowieckiego lotnictwa¹⁶ czy Iwana Pawłowa (1849–1936) wybitnego fizjologa i noblisty. W 1923 roku Pawłow, broniąc wolności nauki, wystąpił z bardzo ostrą krytyką marksizmu i sowieckiej polityki; spotkało się to z ostrą reprimendą samego Bucharina¹⁷. Lista uczonych, w życiorysach których odnaleźć można ślady komunistycznych represji, jest bardzo długa. Niekiedy publikacje informują o zbiorowych represjach wobec ludzi nauki, jak np. prześladowania ukraińskich lekarzy¹⁸. Pomimo bardzo licznych danych o komunistycznych represjach wobec przyrodników, autorowi nie udało się odnaleźć informacji np. na temat okoliczności aresztowania i śmierci wybitnego węgierskiego zoologa Lajosa Méhely (1862–?) czy też ukraińskiego herpetologa Aleksandra Nikolskiego (1858–1942), co świadczy o nadal bardzo niekompletnej wiedzy na ten temat¹⁹.

Niektóre z artykułów przypominają próby samoorganizacji środowiska naukowego dla obrony aresztowanych kolegów i utrzymania niezależności towarzystw naukowych, jak miało to miejsce w przypadku środowiska rosyjskich matematyków, po aresztowaniu jednego z najwybitniejszych przedstawicieli tej dziedziny nauki Dymitrija Jegorowa²⁰.

Oprócz problemów medycznych, wiele miejsca poświęcono wpływowi zmian politycznych na stan środowiska przyrodniczego i ekologiczne implikacje upadku komunizmu²¹, jak i historii ochrony przyrody w ZSRR czy nawet wpływu upadku komunizmu na życie ptaków²². Dla poznania historii ochrony przyrody i stosunku komunistycznych władz do problemów ekologicznych niewątpliwie przyczyniły się monografie Douglasa R. Weinera²³.

¹⁵ Por. V. Lerner, J. Margolin, et al. (2006). „Vladimir Mikhailovich Bekhterev (1857–1927)”. *Journal of Neurology* 253(11): 1518–1519.

¹⁶ Por. P. Josephson (2008). „Dictatorship of the air: Aviation culture and the fate of modern Russia”. *Isis* 99(3): 639–639.

¹⁷ Por. G. Windholz (1993). „I.P. Pavlov vs. N.I. Bukharin: the critical mind and the arrogance of power”. *Integr Physiol Behav Sci* 28(2): 143–150.

¹⁸ Por. M. Mirsky (1995). „[Ukrainian medical scientists – victims of Stalin’s repressions]”. *Agapit*(2): 48–54.

¹⁹ Poszukiwania były prowadzone na prośbę autorów słownika etymologicznego nazw zoologicznych europejskich płazów i gadów, zawierającego biogramy autorów opisów gatunkowych.

²⁰ Por. C.E. Ford (1991). „EGOROV, DMITRII – MATHEMATICS AND RELIGION IN MOSCOW”. *Mathematical Intelligencer* 13(2): 24–30.

²¹ Por. M.S. Adams, U. Ballin, et al. (2001). „Monitoring selected indicators of ecological change in the Elbe River since the fall of the Iron Curtain”. *Environmental Conservation* 28(4): 333–344.

²² Por. G. Gorman (1992). „[The fall of communism and the effect of changes on bird life]”. *Var Fagelvarld* 51(6): 7–11.

²³ Por. D.R. Weiner (1999). *A little corner of freedom: Russian nature protection from Stalin to Gorbachev*, University of California Press: i–xiv, 1–556. Weiner D.R. (2000). *Models of nature: ecology, conservation, and cultural revolution in Soviet Russia*. Pittsburgh, Pa. – University of Pittsburgh Press. 1–324 p.

Z natury rzeczy, w bazach danych gromadzących publikacje z dziedziny nauk ścisłych, znaczna część referencji na temat komunizmu poświęcona jest historii nauki i instytucji naukowych. Stosunek totalitarnej władzy do nauki jest bardzo częstym tematem tych publikacji. Choć od kampanii na rzecz „proletariackiej biologii” i ataku wymierzonego w genetykę upłynęło przeszło pół wieku, historia łysenkizmu nadal interesuje wielu autorów²⁴. Tematem publikacji są również – anegdotyczne z dzisiejszego punktu widzenia, lecz odgrywające ważną rolę ideologiczną – tematy badawcze sowieckich specjalistów nauk ścisłych. Do takich programów należał projekt krzyżowania człowieka z małpami człekokształtnymi autorstwa Ilji Iwanowa (1870–1932). Projekt zaprezentowany został przez Iwanowa na Międzynarodowym Kongresie Zoologicznym w Grazu już w 1910 roku. Jednakże dopiero po dojściu do władzy bolszewików projekt został uznany za „rewolucyjny” i rozpoczęła się jego wieloletnia i kosztowna realizacja²⁵.

Interesujące jest także odnotowanie publikacji poświęconych głodowi w krajach komunistycznych. Temat ten przez długie lata był swoistym tabu na Zachodzie. Do dziś we Francji istnieją „historycy”, negujący tragedię ukraińskiego *hlodomoru* i poddający w wątpliwość wiarygodność danych o milionach ofiar. Tym cenniejsze są zatem prace przypominające i analizujące tragedię głodu zarówno w ZSRR²⁶, jak i w Chinach Mao Tsetunga²⁷.

Niewątpliwą specyfiką komunistycznej nauki była wszechobecność tajnych służb w instytucjach naukowych i wykorzystywanie instytucji naukowych w celach szpiegowskich. Sporo publikacji poświęcono kradzieży zachodnich rezultatów badań naukowych i technologii i ich niekiedy kluczowego znaczenia dla rozwoju całych gałęzi nauki w bloku sowieckim²⁸. Liczne publikacje poświęcone

²⁴ Por. H. von Storch „The Lysenko Effect: The Politics of Science”. *Nature* 466(7306): 564–564; Roll-Hansen N. (2008). „Wishful Science: The Persistence of T.D. Lysenko’s Agrobiolgy in the Politics of Science”. *Osiris* 23: 166–188; Teich M. (2007). „Haldane and Lysenko revisited”. *Journal of the History of Biology* 40: 557–563; Andrews J.T. (2006). „The Lysenko effect: The politics of science”. *Journal of the History of Biology* 39(1): 232–234; Kremontsov N. (2006). „The Lysenko effect: The politics of science”. *Isis* 97(2): 386–387; Hossfeld U. (2006). „The Lysenko effect. The politics of science”. *History and Philosophy of the Life Sciences* 28: 478–479; Allen G.E. (2005). „The Lysenko effect: The politics of science”. *Nature* 436(7054): 1089–1090; Gratzner, W. (2005). „The Lysenko affair: the eclipse of reason”. *M S-Medicine Sciences* 21(2): 203–206; Soyfer V.N. (2003). „Tragic history of the VII International Congress of Genetics”. *Genetics* 165(1): 1–9.

²⁵ Por. A. Etkind (2008). „Beyond eugenics: the forgotten scandal of hybridizing humans and apes.” *Stud Hist Philos Biol Biomed Sci* 39(2): 205–210.

²⁶ Por. J. Vallin, F. Mesle, et al. (2002). „A new estimate of Ukrainian population losses during the crises of the 1930s and 1940s”. *Popul Stud (Camb)* 56(3): 249–263.

²⁷ Por. Y.X. Chen (2009). „Cold War Competition and Food Production in China, 1957–1962”. *Agricultural History* 83(1): 51–78.

²⁸ Por. J.W. Cortada (2006). „Engineering communism: How two Americans spied for Stalin and founded the Soviet Silicon Valley”. *Ieee Annals of the History of Computing* 28(3): 82–83.

zostały udziałowi skradzionej przez sowiecki wywiad w USA, Wielkiej Brytanii i Francji technologii realizacji produkcji broni atomowej i wodorowej w ZSRR. Zauważmy, że autorami prac na temat wywiadu i nauki, jak i infiltracji zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej nauki przez komunistyczne służby wywiadowcze, są nie tylko historycy nauki, ale i bezpośredni aktorzy tamtych wydarzeń jak w przypadku wspomnień generała Jean Guyaux, naukowego doradcy francuskiego kontrwywiadu DST²⁹. Artykuły na temat działalności sowieckiego wywiadu są publikowane niekiedy w zaskakujących miejscach i na mało oczekiwane tematy, np. *Journal of Homosexuality* (pismo referencjonowane przez *Medline*) zamieścił artykuł na temat werbunku przez KGB siatki homoseksualistów na brytyjskich uniwersytetach³⁰. To samo pismo zamieściło też artykuł na temat historii sowieckiej polityki wobec homoseksualistów³¹.

Szczególnym zainteresowaniem historyków nauki cieszą się oczywiście sowieckie nauki fizyczne. Jest to zrozumiałe z racji z jednej strony ich wysokiego poziomu, a z drugiej znaczenia dla zastosowań aplikacyjnych w okresie wyścigu zbrojeń (np. Hall, 2006). Jednym ze stosunkowo nowych tematów badawczych stał się udział niemieckich techników i naukowców, najczęściej jeńców wojennych, w rozwoju sowieckiego przemysłu zbrojeniowego po II wojnie³². Związki komunizmu z nazizmem, jak i badania porównawcze nad obydwojma systemami totalitarnymi, jeszcze kilka lat temu niezbyt chętnie podejmowane przez historyków nauki, obecnie wywołują coraz większe zainteresowanie. Porównuje się mechanizm politycznych czystek w środowisku naukowym Trzeciej Rzeszy i ZSRR³³ propagandowego znaczenia kongresów naukowych³⁴ czy wreszcie rozwoju poszczególnych dziedzin w dwóch totalitaryzmach³⁵. Szereg prac podejmuje także problematykę wpływu komunizmu na naukę amerykańską i zachodnioeuropejską, podkreślając m.in. jak przemysł farmaceutyczny w Stanach Zjednoczonych umiejętnie wykorzystywał zagrożenie komunizmem dla promocji swoich badań i uży-

²⁹ Por. J. Guyaux (2002). *Espion des Sciences*. Flammarion 350 p.

³⁰ Por. F. Sommer (1995). „Anthony Blunt and Guy Burgess, gay spies”. *J Homosex* 29(4): 273–293.

³¹ Por. L. Englestein (1995). „Soviet policy toward male homosexuality: its origins and historical roots”. *J Homosex* 29(2–3): 155–178.

³² Por. K. Zachmann (2003). „Research for Stalin – German technicians in the Soviet arms industry 1945–1958”. *Technology and Culture* 44(3): 644–645.

³³ Por. R.E. Doel, D. Hoffmann, et al. (2005). „National states and international science: A comparative history of international science congresses in Hitler’s Germany, Stalin’s Russia, and Cold War United States”. *Osiris* 20: 49–76.

³⁴ Por. R.E. Doel, D. Hoffmann, et al. (2005). „National states and international science: A comparative history of international science congresses in Hitler’s Germany, Stalin’s Russia, and Cold War United States”. *Osiris* 20: 49–76.

³⁵ Por. G.S. Levit, U. Hossfeld (2007). „Biology of Germany and Russia-USSR. Under conditions of social-political crisis of the first half of the XX century (between liberalism, communism and national-socialism)”. *History and Philosophy of the Life Sciences* 29(1): 120–123.

skiwaniu subwencji rządowych i jak zrećcznie bronił się przed jakąkolwiek możliwością kontroli wydawanych środków³⁶.

Wśród prac dotyczących komunizmu, odnotowanych w bazach danych *ISI Web of Knowledge*, Polska jest reprezentowana zaledwie w niewielkim stopniu. Skrzyżowanie haseł *komunizm* i *Polska* podaje jedynie 84 publikacje (na ogółem 3008 wskazywanych pod hasłem *komunizm*; dla porównania: skrzyżowanie haseł *komunizm* i *Niemcy* daje rezultat 221 publikacji, a haseł *komunizm* z *ZSRR* – 402 publikacje), zatem jedynie około 2,8% odnotowanych publikacji ma jakikolwiek związek z naszym krajem. Należy dodać, że oczywiście nie wszystkie prace polskich autorów dotyczą bezpośrednio Polski, jak choćby publikacje na tematy medyczne czy też badające przyczyny śmierci w sowieckich gułagach³⁷. Bardzo nie-liczne są publikacje dotyczące historii polskich instytucji naukowych w okresie PRL³⁸, kompromitującego zaangażowania polskich naukowców w komunizm³⁹ czy walki władz z wpływami Kościoła⁴⁰. Można oczywiście przypuszczać, iż z przyczyn językowych do podobnych baz danych trafia niewiele polskich publikacji (pochodzą tylko z wybranych pism i prawdopodobnie są to prace wyposażone w angielskie streszczenia lub przynajmniej tłumaczenia tytułów). Nie jest jednakże wykluczone, że owa niska liczba publikacji dotyczących problematyki polskiej wynika z pewnego rodzaju niechęci autorów (i/lub redakcji pism) do podjęcia tej problematyki, wstydlivej i kompromitującej przecież dla wielu osób wciąż żyjących i odgrywających znaczącą rolę w dzisiejszej nauce. Do rzadkości należą publikacje mające charakter wspomnieniowy i usiłujące wyjaśnić zaangażowanie naukowców w tak kompromitujące historie, jak np. promocja łysenkizmu i zwalczanie genetyki⁴¹.

Po wpisaniu hasła *Katyn* pojawia się jedynie 10 referencji. Oprócz specjalistycznych publikacji dotyczących rezultatów ekshumacji ofiar⁴², odnotować moż-

³⁶ Por. D.A. Tobbell (2009). „Who’s Winning the Human Race?” Cold War as Pharmaceutical Political Strategy”. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 64(4): 429–473

³⁷ Por. J. Supady (2001). „[The most frequent causes of prisoner’s disease and death in Soviet labour camps]”. *Przeł Lek* 58(12): 1083–1085.

³⁸ Por. J. Supady (2001). „[Medical Academy of Lodz during the Stalinist period (1949–1953)]”. *Przeł Lek* 58(11): 1021–1024.

³⁹ Por. W. Dejong-Lambert (2009). „From Eugenics to Lysenkoism: The Evolution of Stanislaw Skowron”. *Historical Studies in the Natural Sciences* 39(3): 269–299 czy Kohler P. (2008). „[Lysenkoism in Polish botany]”. *Kwart Hist Nauki Tech* 53(2): 83–161.

⁴⁰ Por. Z. Jastrzebowski (2005). „[The fight of the communist authorities with the Catholic Church in the health service in Poland (1945–1970)]”. *Arch Hist Filoz Med* 68(4): 341–355.

⁴¹ Por. A. Putrament (1990). „THE GRIM HERITAGE OF LYSENKOISM – 4 PERSONAL ACCOUNTS. 3. HOW I BECAME A LYSENKOIST”. *Quarterly Review of Biology* 65(4): 435–445.

⁴² Por. S. Raszeja, E. Chroscielewski (1994). „MEDICOLEGAL RECONSTRUCTION OF THE KATYN FOREST MASSACRE”. *Forensic Science International* 68(1): 1–6. czy Dutkiewicz M. (2005). „[Soviet politics of breaking international war law. Representatives of medical professions among the victims of the Katyn crime]”. *Arch Hist Filoz Med* 68(4): 329–340.

na artykuły dotyczące losów członków międzynarodowej komisji, która badała miejsce zbrodni w 1943 roku, m.in. duńskiego lekarza, współpracującego z ruchem oporu i brytyjskim wywiadem, Helge Tramsena (1910–1979), wraz z opisem bardzo tajemniczej śmierci jego córki, przez zatrucie tlenkiem węgla, w Warszawie w 1971 roku (jedną z hipotez dotyczących przyczyn tej śmierci jest mord dokonany przez służbę bezpieczeństwa)⁴³, jak i szwajcarskiego naukowca, profesora Francisa Navilla⁴⁴. Warto odnotować także publikację o węgierskich implikacjach Katynia⁴⁵ (Kapronczay, 1990).

Pobieżna nawet analiza zawartości informacji na temat komunizmu w bazach danych nauk ścisłych jest bardzo interesująca także dlatego, iż specjaliści z zakresu tych nauk bardzo rzadko czytają prace z innej niż swojej specjalizacji. Informacje, które są dostępne w podobnych bazach danych są zatem prawdopodobnie jedynym, oprócz codziennych wiadomości podawanych przez mass media, źródłem informacji na temat komunistycznej rzeczywistości. Zauważmy, że także humaniści zapewne bardzo rzadko czytają publikacje w czasopismach z dziedziny nauk ścisłych. Publikowane w nich, choćby okazjnie, informacje na temat komunizmu, pozostają w takim przypadku nieznane dla zawodowych historyków, sowietologów czy socjologów. Opisywana przez C.R. Snowa w *The two Cultures* izolacja tych dwóch środowisk badawczych (humanistów i przedstawicieli nauk ścisłych) skutecznie ogranicza przepływ informacji naukowej, nawet w przypadku wspólnego tematu badawczego, jak ma to miejsce w przypadku studiów nad dwudziestowiecznymi systemami totalitarnymi.

Poza wskazaniem klasycznych zasad warsztatu każdego historyka, trudno jest odpowiedzieć, jak należy interpretować i pisać historię Europy Środkowej ostatnich kilkudziesięciu lat. Banalem jest zapewne przypomnienie, iż badania z tego zakresu powinny mieć charakter interdyscyplinarny. Warto jednak podkreślić, że publikacje w pismach pozornie odległych tematycznie od problematyki historyograficznej, w czasopismach z dziedzin nauk ścisłych, mogą być bardzo cennym i ważnym źródłem wiedzy także dla humanistów, bardzo rzadko, niestety, uwzględnianym w ich pracach.

⁴³ Por. N. Rosdahl (2008). „[An international medical expert committee’s participation in uncovering the truth on the liquidation of Polish officers found in mass graves at Katyn in the spring of 1943 and the biography of a Danish participant, Helge Tramsen (1910–1979)]”. *Dan Medicinhist Arbog* 36: 133–154.

⁴⁴ Por. K. Karbowski (2004). „[Professor Francis Naville (1883–1968), His role in the inquiry on the massacre in Katyn]”. *Bull Soc Sci Med Grand Duché Luxemb*(1): 41–61.

⁴⁵ Por. M. Michael (1991). „[Hungarian implications in Katyn]”. *Orv Hetil* 132(31): 1731.